

Marcin Tadeusz Łukaszewski

"Polish Music - Polish Composers.
1918-2010", red. Marek Podhajski,
Gdańsk-Lublin 2013 : [recenzja]

Seminare. Poszukiwania naukowe 36/3, 241-244

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

pogłębionej analizy różnych współczesnych nurtów myśli chrześcijańskiej. W konsekwencji trudno stosować dzisiaj jego kategorie do adekwatnych diagnoz obecnej wersji demokracji liberalnej. Nie wiadomo też do końca, na czym miałyby polegać obecnie „całościowe ucywilizowanie” (*incivilimento complessivo*) polityki, postulowane przez założyciela Włoskiej Partii Ludowej.

Problem ze współczesną recepcją myśli Sturza widać bardzo wyraźnie nad Tybrem. Demokracja Chrześcijańska, będąca kontynuacją partii założonej przez myśliciela z Caltagirone, została rozwiązana w 1994 roku. Obecnie katolicy we Włoszech nie mają własnej liczącej się reprezentacji politycznej. Politycy odwołujący się do szeroko rozumianych wartości chrześcijańskich są obecni prawie we wszystkich partiach włoskiej sceny politycznej. W pewnym sensie można odnieść wrażenie, że nie ma już dzisiaj we Włoszech, ale także w wielu innych krajach o tradycji katolickiej, takich chrześcijan czy katolików, do których zwracał się Sturza w swojej epoce historycznej.

Dobrze się stało, że na polskim rynku wydawniczym ukazała się najnowsza książka Zdzisławy Kobylińskiej. Myśliciel z Caltagirone to nie tylko twórca chrześcijańskiej demokracji nad Tybrem, ale także jeden z ojców założycieli zjednoczonej Europy w duchu Alcida De Gasperiego, Konrada Adenauera i Roberta Schumana. Jego zasługi dla rozwoju systemu demokratycznego we Włoszech i w całej Europie są nie do przecenienia. Niemiecki kanclerz Konrad Adenauer nazywał go jednym z najważniejszych „zwycięzców i propagatorów polityki chrześcijańskiej i demokratycznej” (s. 33).

Potrzeba dzisiaj pogłębionych badań nad spuścizną intelektualną Sturza, aby wykorzystać te z jego propozycji, które zachowują wciąż swoją aktualność i ponadczasowy charakter. Jak zatem diagnozować przy pomocy jego kategorii postępującą fragmentaryzację chrześcijaństwa? Co ze współczesną wersją katolicyzmu społecznego? Założyciel Włoskiej Partii Ludowej przypisywał szczególną rolę jednoczącej sile chrześcijaństwa w pełnieniu funkcji umoralniania życia publicznego. Jednak wieloletni spór o Kartę Praw Podstawowych Unii Europejskiej czy preambułę Traktatu Lizbońskiego odsłonił słabość kulturową i polityczną katolików w Europie.

Jak więc powinna wyglądać dzisiaj obecność społeczna i polityczna katolików w zsekularyzowanych i wielokulturowych państwach Zachodu? Jaki powinien być stosunek katolików do współczesnej wersji Unii Europejskiej, rewolucji biotechnologicznej, przybierającego na sile konfliktu cywilizacyjnego między Wschodem a Zachodem? Co dalej z katastrofą demograficzną w Polsce i we Włoszech – dwóch największych katolickich krajach kontynentu europejskiego? Rozprawa habilitacyjna Zdzisławy Kobylińskiej stanowi świetny punkt wyjścia do dalszych szeroko zakrojonych badań w tym zakresie.

Ks. Andrzej Kobyliński
UKSW w Warszawie

Polish Music – Polish Composers. 1918-2010, red. Marek Podhajski, Akademia Muzyczna im. S. Moniuszki, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Gdańsk-Lublin 2013, ss. 1343.

W 2005 roku ukazało się na rynku długo oczekiwane dwutomowe wydawnictwo *Kompozytorzy polscy 1918-2000* pod redakcją Marka Podhajskiego – słownik, a raczej encyklopedia polskiej muzyki XX wieku. W pierwszym tomie zamieszczono eseje o muzyce polskiej tego okresu. Były one poświęcone nie tylko najważniejszemu przejawom rozwoju muzyki polskiej (obejmowały m.in. teksty o dodekafonii, aleatoryzmie, sonoryzmie, neoklasycyzmie, socrealizmie), lecz także periodyzacji muzyki i kultury polskiej, poprzedzone zwięzłą charakterystyką historii Polski. W drugim tomie znalazły się hasła o kompozytorach polskich, którzy działali w latach 1918-2000, obejmując łącznie około 1300 biografomów. Już ta liczba mówi sama za siebie i wskazuje, jak bogata jest polska twórczość kompozytorska. Tymczasem znanych powszechnie jest najwyżej kilkadziesiąt osób, a za granicą zaledwie kilka: K. Szymanowski, W. Lutosławski, K. Penderecki, H. M. Górecki, A. Panufnik, W. Kilar czy G. Bacewicz. Wymienieni twórcy, których znaczenia dla rozwoju muzyki polskiej nikt nie kwestionuje, tworzą jednak zaledwie wycinek polskiej szkoły kompozytorskiej. U podstaw opracowania

tego monumentalnego wydawnictwa legło przekonanie redaktora, prof. dra hab. Marka Podhajskiego, wyrażone jako *motto* poprzedzające jego słowo wprowadzające do wydawnictwa, a zacytowane za znanym muzykologiem niemieckim Guido Adlerem: „Gmach stylu składa się zarówno z postaci wielkich, jak i małych; by uzyskać pełny jego wizerunek należy badać wszystkie”.

Omawiany słownik, opublikowany przez dwie polskie uczelnie muzyczne – gdańską i warszawską, wypełniał lukę w polskim piśmiennictwie. Znaczenie tej pracy jest ogromne z kilku powodów. Po pierwsze, rejestruje ona twórczość kompozytorów polskich działających w omawianym okresie, do których udało się dotrzeć lub o których udało się znaleźć informacje. Pod tym względem jest to bogatsze kompendium niż najważniejsze i najobszerniejsze polskie wydawnictwo muzyczne o charakterze encyklopedycznym po drugiej wojnie światowej – *Encyklopedia Muzyczna PWM* (publikowana w latach 1979-2012), część biograficzna pod red. Elżbiety Dziębowskiej. Encyklopedia (opublikowana w 12 tomach wraz z kilkoma suplementami) nie rejestruje wszystkich twórców polskich badanego okresu, lecz wybranych. Z kolei dawniejszy *Almanach polskich kompozytorów współczesnych* Bogusława Schaeffera i Mieczysławy Hanuszewskiej (PWM, Kraków 1956, 1966, 1982) także ewidencjonował wybrane sylwetki twórców, a podstawowym kryterium wyboru była przynależność do Związku Kompozytorów Polskich. Podhajski z założenia zrezygnował z tego kryterium, gdyż wówczas wielu twórców, którzy nie byli członkami ZKP, ZAiKS lub innych stowarzyszeń twórczych (np. zagranicznych), zostałyby pominiętych. Podobne wydawnictwa, o charakterze lokalnym, np. *Almanach kompozytorów Akademii Muzycznej im. F. Chopina w Warszawie* (red. A. Gronau-Osińska, Warszawa 2004) i analogiczne publikacje na Śląsku, w Gdańsku czy w Szczecinie, omawiały sylwetki twórców z danego środowiska kompozytorskiego. Można tu wymienić takie prace, jak: Aleksandry Bęben, Ewy Kowalskiej-Zajac, Marty Szoki, *Łódzkie środowisko kompozytorskie 1945-2000* (Łódź 2001); Leona Hanka, *Wrocławscy kompozytorzy, muzykologdy i publicyści* (Wrocław 1985); *Kompozytorzy gdańscy. Szkice pod redakcją Janusza Krassowskiego* (Gdańsk 1980); *Kompozytorzy szczecińscy po 1945 roku*, red. E. Kus, M. Szczęśny (Szczecin 2002); *Utwory i publikacje członków Katowickiego Oddziału ZKP*, red. J. Bauman-Szulakowska, M. Dziadek, K. Turek (Katowice 1994); Krystyny Winowicz, *Słownik muzyków z kościańskiego* (Kościan 2000) czy Marka Dudka, *Kompozytorzy Lublina i Lubelszczyzny* (Lublin 2010). Wydawnictwa te zawierają biogramy twórców z danego środowiska, w momencie publikacji wносиły wiele nowego do badań nad całokształtem polskiej twórczości kompozytorskiej XX wieku.

Z chwilą ukazania się książki *Kompozytorzy polscy 1918-2000* czytelnicy otrzymali więc bogate wydawnictwo poświęcone polskiej twórczości kompozytorskiej XX wieku. Marek Podhajski nie przestał jednak na tym. Po blisko siedmioletniej pracy nad polską wersją słownika rozpoczął pracę nad jego wersją angielskojęzyczną, adresowaną – co zrozumiałe – do czytelników przede wszystkim zagranicznych. Praca, wydana już w jednym tomie, opiera się w swej zasadniczej części na wersji polskiej, a więc podobnie obejmuje eseje o muzyce polskiej, a w drugiej części biogramy twórców polskich. Zakres czasowy został poszerzony do roku 2010, natomiast zmniejszono nieco liczbę twórców, pozostawiając – poza czołowymi przedstawicielami – tych wszystkich, którzy zaznaczyli swoją aktywność jako twórcy uzyskaniem nagród na konkursach kompozytorskich lub ich działalność miała istotne znaczenie w rozwoju danego (lokalnego) środowiska muzycznego. Praca wymagała również, co oczywiste, szeregu uzupełnień za lata 2000-2010; dodano także nowe hasła biograficzne, szczególnie twórców najmłodszego pokolenia.

Pierwszą część publikacji otwiera wprowadzenie redaktora, Marka Podhajskiego, w którym wyjaśnia on motywy podjęcia tematu badań, przedstawia kryteria wyboru twórców itp. Zamieszczone dalej eseje podzielono na trzy ogniwa: (1) krótką historię Polski (teksty Normana Daviesa, Jana Nowaka-Jeziorańskiego i Mirosława Filipowicza), (2) następnie zamieszczono tekst o kulturze, autorstwa Janusza Żarnowskiego, a dalej (3) szereg esejów opisujących zróżnicowane kierunki rozwoju muzyki polskiej. Są to prace: Mieczysławy Demskiej-Tębach (ogólnie o kulturze muzycznej), Witolda Lutosławskiego (o sytuacji muzycznej), Marka Podhajskiego (wprowadzenie do periodyzacji), Danuty Gwizdalanki (o zagadnieniu, co to jest muzyka polska), M. Podhajskiego (o neoklasycyzmie), M. Podhajskiego (o socrealizmie), Izabeli Pacewicz (o socrealizmie), Iwony Lindstedt (o dodekafonii i serializmie), Włodzimierza Kotońskiego (o muzyce elektronicznej), I. Pacewicz

(o sonoryzmie), Krzysztofa Droby (o sonoryzmie), Anny Rutkowskiej (o postmodernizmie), Joanny Miklaszewskiej (o minimalizmie), Marka Chołoniewskiego (o sztuce multimedialnej) oraz Andrzeja Chłopeckiego (o nowym pokoleniu kompozytorów polskich na początku XXI wieku).

Następna część pracy obejmuje 772 biogramy polskich twórców działających w latach 1918-2010. Data początkowa oznacza odzyskanie przez Polskę niepodległości. Nie badano więc muzyki polskiej sprzed 1918 roku, gdyż oznaczałoby to wejście w problematykę zaborów, a tym samym trzeba by zastosować inne kryteria, chociażby w odniesieniu do takich pojęć, jak twórca polski czy obszar geograficzny. Z kolei rok 2010 wskazuje, że badania prowadzono niemal do ostatniej chwili (publikacja ukazała się w drugiej połowie 2013 roku). W słowniku zamieszczono kilka rodzajów haseł, od najkrótszych, obejmujących podstawowe informacje o kompozytorze i wykaz jego wybranych kompozycji (często były to jedyne, możliwe do ustalenia informacje, z braku dostępnych źródeł o niektórych kompozytorach, szczególnie z okresu międzywojennego), aż do haseł największych, obejmujących opis dzieł życia danego twórcy, charakterystykę jego twórczości, wykaz kompozycji (bywa, że powiększony o spis innych prac danego twórcy, np. publicystycznych), bibliografię i dyskografię. Co ważne, biogramy twórców żyjących były przez nich samych autoryzowane. W wielu przypadkach czytelnik otrzymuje więc nieomalże kompletną informację o danym kompozytorze.

Trzeba podkreślić, że omawiany słownik jest w szeregu przypadkach jedynym źródłem informacji o niektórych kompozytorach, szczególnie zapomnianych lub najmłodszego pokolenia. Wprawdzie o wielu z nich można znaleźć informacje w Internecie (choćby na portalu polmic.pl – Polskiego Centrum Informacji Muzycznej), lecz często dokumenty internetowe są niekompletne, wybiórcze, zdawkowe, stąd nie zawsze mogą one konkurować ze źródłem, jakim jest słownik *Polish Music – Polish Composers*.

Omawiana publikacja może być przydatna nie tylko dla czytelników angielskojęzycznych. Mogą z niej z powodzeniem korzystać także polscy odbiorcy, szczególnie zaś ci, którzy – prowadząc badania nad polską muzyką XX i XXI wieku – poszukują szczegółowych informacji o danym kompozytorze. Również z tego powodu, że w stosunku do wcześniejszej edycji polskiej, jej odpowiednik angielskojęzyczny nowelizuje szereg danych i wprowadza – na co już zwrócono uwagę – wiele nowych nazwisk. Najkorzystniej mieć w swoich zbiorach obie wersje słownika.

Czytelnik otrzymuje więc bogate kompendium wiedzy o historii, kulturze i muzyce polskiej XX i pierwszej dekady XXI wieku, wraz z szeregiem biogramów polskich twórców. Wiedza o polskiej muzyce za granicą wciąż jest marginalna. Zagraniczny odbiorca może wymienić, poza F. Chopinem, zaledwie kilka nazwisk twórców polskich. Jeszcze gorzej jest z piśmiennictwem o muzyce polskiej w języku angielskim. Tego rodzaju publikacji dotkliwie brakuje. W jaki sposób zagraniczny odbiorca mógłby się zainteresować muzyką polską, skoro nie ma możliwości dowiedzieć się o niej cokolwiek właśnie z braku publikacji, ale też nagrań, ponieważ tylko nieliczne z polskich produkcji docierają za granicę? Nieczęsto też zagraniczni wykonawcy sięgają po tę muzykę, choć zdarzają się chlubne wyjątki, by wymienić znakomite brytyjskie nagrania utworów K. Szymanowskiego, M. Karłowicza czy Z. Stojowskiego. Znani i wykonywani są oczywiście W. Lutosławski, K. Penderecki, H. M. Górecki i A. Panufnik. W mniejszym jednak stopniu już W. Kilar czy G. Bacewicz. Z muzyką z kolei K. Serockiego, T. Bairda czy S. Kisielewskiego zetknęli się zapewne tylko wytrwali znawcy tematu lub poszukujący wielbicielie ich twórczości. A jest to zaledwie kilkanaście nazwisk spośród owych 772 zamieszczonych w omawianej księdze.

Na koniec kilka informacji uzupełniających, acz niezwykle ważnych. Profesor Podhajski był pomysłodawcą obu słowników i bez jego wielkiego zaangażowania ta imponujących rozmiarów publikacja by nie powstała. Często prace były prowadzone bez środków finansowych, a redaktor publikacji szereg zadań musiał pokrywać z własnej kieszeni. Jednakże słownik nie ukazałby się bez pomocy grona współpracowników. Są to w pierwszym rzędzie asystenci redaktora naczelnego: prof. dr hab. Barbara Gogol-Droźniakiewicz z gdańskiej Akademii Muzycznej im. S. Moniuszki oraz ks. prof. dr hab. Mirosław Kalinowski z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, a także komitet organizacyjny, który tworzyli – poza M. Kalinowskim – Teresa Błaszkiwicz, Monika Karwaszewska i Kinga Krzymowska-Szacoń. Autorów esejów wymieniono już powyżej. Hasła o kompozytorach napisało ponad stu autorów, w większości muzykologów i teoretyków muzyki, wśród

nich m.in.: Krzysztof Baculewski, Krzysztof Bilica, Stanisław Dąbek, Zofia Dobrzańska-Fabiańska, Krzysztof Droba, Magdalena Dziadek, Małgorzata Gąsiorowska, Teresa Malecka, Leon Markiewicz, Adam Mrygoń, Andrzej Nikodemowicz, Jadwiga Paja-Stach, Małgorzata Perkowska, Leszek Polony, Antoni Poszowski, Jerzy Stankiewicz, Marta Szoka, Janina Tatarska, Mieczysław Tomaszewski, Maria Wacholc. Wielu z nich od lat prowadziło badania nad życiem i twórczością danego kompozytora. Można więc powiedzieć, że czytelnik uzyskuje wiadomości sprawdzone, niemalże z pierwszej ręki, będące wynikiem wieloletnich badań.

Wersja angielskojęzyczna, dla której bazą była w znacznej mierze wersja polska, powstała dzięki współpracy grona tłumaczy, do których należą: Łukasz Borowiec, Dominika Bugno-Narecka, Lidia Cybulska, Magdalena Gumulak, Dominik Karski, Maria Kęsiak, Maria Podhajska, Jolanta Sak-Wernicka, Agnieszka Szlachciak, Maciej Trojanowicz, Sylwia Zaręba. W przekładach przyjęto zasadę nietłumaczenia na angielski nie tylko nazw własnych, lecz także np. tytułów publikacji czy utworów muzycznych. Może to stanowić pewną przeszkodę dla czytelnika angielskojęzycznego. Można było chociażby w nawiasie podać angielski odpowiednik (zasadę tę przyjęto np. w odniesieniu do nazw konkursów). Nie obniża to jednak wartości pracy. Przetłumaczenie esejów na język angielski nie było prostym przekładem. Trzeba było bowiem dostosować szereg elementów tekstu, szczególnie związanych z historią Polski, do realiów czytelnika angielskojęzycznego. Te zagadnienia i informacje, które wydawały się oczywiste dla polskiego czytelnika, okazały się już nieczytelne dla odbiorcy zagranicznego.

Takiej publikacji mogą nam pozazdrościć zagraniczne oficyny wydawnicze. Warto zadbać, by omawiana praca trafiła do zagranicznych sklepów, bibliotek, radiofonii i stacji telewizyjnych, stowarzyszeń twórczych, ośrodków naukowych i edukacyjnych oraz bezpośrednio do grona badaczy. Wówczas dopiero będzie można mówić, że spełniła ona swoje zadanie.

Marcin Tadeusz Łukaszewski
Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina. Wydział Dyrygentury Chóralnej,
Edukacji Muzycznej, Muzyki Kościelnej, Rytmiki i Tańca